

16. Ганин, А. «Помнят псы атаманы, помнят польские паны...». Почему побеждала Красная армия? [Текст] / А.Ганин // Родина. – 2011. – №2. – с. 12-27.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп. 20. – Спр.1762. – Арк. 4.
18. Волковинський В.М. Документи ЦДФЖР УРСР про організатора і командира Червоного козацтва (До 80-річчя від дня народження В.М.Примакова) [Текст] / В.М.Волковинський, М.М.Москалець // Архіви України. – 1972. – №6. – с. 63-66.
19. ДАПО. – Ф. Р-1885. – Оп.1. – Спр. 85. – Арк. 208.
20. Державний архів Харківської області. – Ф. Р-2550. – Оп. 1. – Спр.55. – Арк. 11.

* * *

УДК 279.123(477)»197»– 047.52

О. Швець

ЗАГОСТРЕННЯ ВНУТРІШНІХ ПРОТИРІЧ У ГРОМАДАХ СПІЛКИ ЄХБ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1970-Х РОКІВ

Проаналізовано розвиток церковної мережі євангельських християн-баптистів в Україні у другій половині 1970-х років. Розкрито особливості взаємовідносин, що склалися між п'ятидесятниками і євангельськими християнами-баптистами у спільних громадах. Показано вплив державних органів влади на міжконфесійні взаємини у Радянській Україні.

Ключові слова: *релігійна громада, міжконфесійні взаємини, євангельські християни-баптисти, п'ятидесятники, Спілка ЄХБ, Всесоюзна Рада ЄХБ, Рада у справах релігій.*

Політика радянських органів влади стосовно релігії загалом, та окремих конфесій зокрема, вплинула на їх подальший розвиток та характер взаємовідносин у сучасній Україні. Євангельські церкви, що пережили тоталітарну добу, так і не змогли у нових, демократичних умовах, створити єдині союзи. Непорозуміння, що стали перепороною для єдності у середовищі євангельських християн-баптистів, п'ятидесятницьких церков виникли і поглибилися під впливом політики радянської держави стосовно цих конфесій у 40-80-х роках ХХ століття.

Процеси, що відбувалися у житті громад євангельських християн і баптистів у другій половині 1970-х років відображають наслідки грубого втручання держави у внутрішні справи церкви, її вплив на міжконфесійні взаємини того часу.

Розвиток євангельського руху в Україні за радянської доби досліджували В. Любашенко, В. Заватські, Р. Сітарчук, Ю. Вільховий, О. Лахно, Т. Грушева, Ю. Решетніков, С. Санніков, В. Франчук, С. Савінський, М. Мокієнко, О. Назаркіна. Діяльність громад євангельських християн-баптистів в окремих регіонах – С. Жилюк, Л. Загребельна, О. Лешко. Однак, варто зазначити, що проблема взаємин євангельських християн, баптистів та п'ятидесятників у спільних громадах упродовж другої половини 1970-х років є малодослідженою на сьогодні.

Об'єднання євангельських конфесій в єдиний союз у 1940-х роках, на думку більшості дослідників, не відповідало інтересам цих конфесій. Ініційована радянською владою заради полегшення контролю над релігійними організаціями Всесоюзна Спілка євангельських християн-баптистів (далі – Спілка ЄХБ) була з самого початку нетривкою. Між баптистами і євангельськими християнами ще до об'єднання склалися дружні, партнерські відносини. У догматичному плані розходжень між цими напрямками у євангельському русі не було, але культова практика та проведення богослужінь мали свої відмінності [5, с. 251]. У створених релігійних об'єднаннях євангельські християни та баптисти практично не вирізнялися. За основу було взято баптистську модель управління громадою, як більш централізовану. Життя громад керувалося з центру, який знаходився у Москві – Всесоюзної Ради євангельських християн-баптистів (далі – ВР ЄХБ) [2, с. 98-99].

Стосовно ж п'ятидесятників, то вони актуалізувавши догмат «про сходження Святого Духа» і дар «глосолалії» («інших мов») мали суттєві розходження з євангельськими християнами і баптистами з цих питань. Але радянська влада не залишила цим конфесіям права вибору, відмовивши п'ятидесятникам у реєстрації і запропонувавши їм приєднатися до вже зареєстрованої Спілки ЄХБ [1, арк. 49].

Серпнева угода (1945) між основними гілками п'ятидесятницького руху в Радянському Союзі (християнами віри євангельської та християнами євангельської віри) і керівництвом ЄХБ насправді ніколи посправжньому не задовольняла жодну зі сторін й трималася тільки на диктаті державних органів. Не дивлячись на нібито відсутність, на думку радянських функціонерів, догматичних перешкод для єдності, відносини між п'ятидесятниками і євангельськими християнами-баптистами упродовж їх співіснування у спільних громадах не завжди склалися

вдало. Виникали непорозуміння між старшими пресвітерами ВР ЄХБ, які частіше були баптистами і п'ятидесятницькими громадами, що входили до союзу. Обласні й республіканські старші пресвітери ждали від цих громад дотримання порядку богослужінь, прийнятих у баптистів. Багато громад, які прийняли Серпневу угоду, але проявили непокору старшим пресвітерам були зняті з реєстрації. Окрім того, громади п'ятидесятників втратили своє найменування християн віри євангельської (ХВЕ) й стали називатися об'єднаннями ЄХБ з усіма можливими наслідками, у результаті чого, точних відомостей про кількість власне п'ятидесятницьких громад і членів у них не було [4, Т. 6, с. 172].

Не можна сказати, що об'єднання відбулося на однакових, рівноправних умовах. П'ятидесятники практично не були представлені у вищому керівному церковному органі – ВР ЄХБ. До нього упродовж усього існування союзу входило не більше 1-2 представників від п'ятидесятницького руху [4, Т. 6, с. 173].

Не дивлячись на певні поступки п'ятидесятницьким громадам, зі сторони радянської влади, а саме, можливість з 1968 року легалізувати свою діяльність поза межами союзу з ЄХБ, основний вектор державної політики стосовно цієї конфесії упродовж 1970-х років залишався незмінним. Автономна реєстрація громад ХВЕ розглядалася як вимушений, крайній захід. У подальшому планувалося проводити поступове їх зближення зі Спілкою ЄХБ. Небажання більшості підпільних п'ятидесятницьких громад легалізувати свою діяльність полягала у непримиренному ставленні радянських органів влади до «крайніх методів моління», як чиновники називали явище глосолалії і можливе подальше підпорядкування ВР ЄХБ. Константою залишалася антирелігійна спрямованість у діяльності радянських органів влади, яка не дозволяла релігійним організаціям дихати вільно.

На 1 січня 1977 року в Україні легально діяли 1162 громади євангельських християн-баптистів, що входили до Спілки ЄХБ. З чисельністю віруючих понад 100 тис. осіб. Лідерами за кількістю об'єднань євангельських християн-баптистів та їх членів виступали Рівненська, Вінницька, Київська, Волинська, Черкаська та Донецька області [10, арк. 10-13].

За приблизними підрахунками чиновників Ради у справах релігій при РМ УРСР (далі – РСР) на 1977 рік в Україні нараховували близько 700 об'єднань п'ятидесятників, з чисельністю понад 46 тис. віруючих, з них 27 тис. – входили у Спілку ЄХБ, 4 тис. – в автономні громади і близько 15 тис. – діяли нелегально [11, арк. 138]. Як бачимо, зі статистики, майже 60 відсотків загальної чисельності християн віри євангельської були членами об'єднань Спілки ЄХБ.

Переважаюча частина п'ятидесятників (близько 20 тис. осіб), що складала 153 громади і перебували у єдності з євангельськими християнами-баптистами проживали у чотирьох західноукраїнських областях – Волинській, Рівненській, Львівській та Тернопільській. П'ятидесятники, що діяли у цих регіонах належали до так званого «шмідтівського напрямку». Особливості їх віровчення і культової практики були близькими до євангельських християн-баптистів, оскільки вони визнавали хрещення Духом Святим як зі знаменням «інших мов», так і без нього, під час хлібоперемлення омовіння ніг не здійснювали і не дотримувалися прісного хліба. З числа «східних» п'ятидесятників – воронаївців, лише 49 громад входило до Спільки ЄХБ. Оскільки, серед них більшого поширення набули притаманні саме п'ятидесятницькому руху явища: глосолалія, пророцтва, практикувалися «омовіння ніг» під час хлібопереломлення, причастя у вигляді прісного хліба і виноградного вина [11, арк. 140].

Найбільша кількість зареєстрованих громад ЄХБ у другій половині 1970-х років діяли у Рівненській області. Станом на 15 лютого 1978 року серед зареєстрованих громад євангельських християн-баптистів, що входили до Спільки ЄХБ: 102 були змішані, 10 – тільки баптистських, 10 – тільки п'ятидесятницьких. Всього 122 церкви із загальною кількістю віруючих – 14 тис., приблизно 8 тис. з них становили п'ятидесятники [3, с. 131].

Поява у 1970-х роках автономно зареєстрованих громад ХВС, кількість яких поступово зростала і на 1 січня 1976 року становила вже 26 одиниць, спричинила активізацію п'ятидесятницького елемента у об'єднаннях Спільки ЄХБ [4, с. 177]. У багатьох регіонах склалася критична ситуація у «питанні єдності» цих конфесій в одному союзі. Конфлікти між п'ятидесятниками й баптистами мали місце і раніше, але з середини 1970-х років вони набули гострішого забарвлення і значного поширення. Серед «проблемних» регіонів у РСР значилися Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Рівненська області [7, арк. 11, 21, 31, 94].

Бажання зміцнювати союз не було ні в п'ятидесятників, ні в євангельських християн і баптистів. І лише сильний тиск державних органів змушував ВР ЄХБ «турбуватися» з питання єдності і включати його до порядку денного на з'їздах та пленумах.

Аналізуючи архівні джерела, можна простежити тенденцію, що уповноважені РСР в областях відстоювали інтереси п'ятидесятників у громадах ЄХБ. Старшим пресвітерам в областях і в республіці постійно закидалися звинувачення стосовно утисків п'ятидесятників у спільних громадах, кволої роботи з питання «єдності» [7, арк. 9, 95], [9, арк. 37].

Найбільшого загострення міжконфесійні взаємини в громадах ЄХБ набули у 1976-1978 роках, коли «автономні» п'ятидесятники розгорнули активну діяльність зі створення свого керівного центру. У 1975 році у РСР фіксували поодинокі випадки недобррозичливого ставлення пресвітерів ЄХБ до п'ятидесятників, і зазначають, що автономна реєстрація громад ХВС не викликала масового виходу п'ятидесятників з громад ЄХБ [6, арк.51]. А через 1-2 роки уповноважені РСР вже звітували про міжконфесійні конфлікти майже у половині областей республіки. Протистояння виникали як по лінії пресвітер – старший пресвітер, пресвітер – частина громади, пресвітер – виконавчий орган громади, так і в апараті старшого пресвітера в Україні Я. Духонченка [7, арк. 31, 119], [9, арк. 60-61, 131].

У деяких громадах міжконфесійні конфлікти призводили до того, що п'ятидесятники починали збиратися окремо і зверталися до органів влади з проханням про виділення окремих годин в діючому молитовному будинку. При цьому вони не просили окремої реєстрації, а висловлювали готовність і надалі перебувати у Спільці. Баптисти виступали проти такого сусідства, боялися, що ХВС переманять частину їх одновірців [9, арк. 20].

Невдоволення з обох сторін мало свої причини. П'ятидесятники прагнули втілювати свої особливості богослужіння і перш-за все молитися «іншими мовами». Вони часто були ображені на зверхнє ставлення пресвітера від ЄХБ, або на утиски старшого пресвітера в області.

У свою чергу євангельські християни і баптисти остерігалися поширення впливу п'ятидесятницьких ідей серед своїх громад. Не було бажання у керівних колах ЄХБ надавати християнам віри євангельської більше повноважень в межах союзу. Об'єднані п'ятидесятники прагнули певної автономії, створення окремого відділу у Спільці, збільшення свого представництва у керівних органах ВР ЄХБ. Старші пресвітери ЄХБ виступали проти цих ідей, вбачаючи, що за умов їх реалізації, позиції п'ятидесятників значно посиляться [8, арк. 33, 43-44].

Оскільки об'єднання, під тиском радянської влади, євангельських течій у єдиний союз не відповідало їх інтересам, то міжконфесійні суперечки у Спільці ЄХБ були звичним явищем. Бажання зміцнювати союз не виникало ні в п'ятидесятників, ні в євангельських християн і баптистів. Разом з тим, визнання за ХВС права на самостійне існування ускладнило відносини між п'ятидесятниками і євангельськими християнами-баптистами у спільних громадах. Чергове загострення міжконфесійних взаємин у Спільці ЄХБ в Україні припало на другу половину 1970-х років, коли зросла кількість автономних громад ХВС й активізувалася їх діяльність зі створення власного керівного центру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільховий Ю. В. Політика радянської держави щодо протестантських церков в Україні (середина 40-х – 70-х років ХХ ст.): Дис. ... канд. іст. наук: 09.00.11 / Юрій Віталійович Вільховий; Полтавський державний педагогічний ун-т ім. В.Г.Короленка – Полтава, 2002. – 298 арк.
2. Заватски В. Евангелическое движение в СССР после второй мировой войны: Пер. с англ. / Вальтер Заватски. – М.: ИЦ-Гарант, 1995. – 560 с.
3. Загребельна Л. В. Конфесійне життя Рівненщини у 60-х – першій половині 80-х років ХХ століття: Дис... канд. іст. наук: 09.00.11 / Людмила Володимирівна Загребельна; Національний ун-т «Острозька академія» – Острог, 2011. – 228 арк.
4. Історія релігій в Україні: у 10-ти томах / Редколегія: А. Колодний (голова), О.Саган, Л.Філіпович, П.Яроцького. Том 6. Пізній протестантизм в Україні (п'ятидесятники, адвентисти, свідки Єгови) / За ред. П. Яроцького. – Київ – Дрогобич, 2007. – 632 с.
5. Любашенко В. І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій / В.І. Любашенко – 2 вид., доп. і випр. – К.: Поліс, 1996. – 350 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Фонд 4648: Рада у справах релігій при Раді Міністрів УРСР. – Опис №7 (Т. 1). – Спр. 1. Інформації, докладные записки, справки Совета представленные в правительственные и партийные органы УССР о религиозной обстановке, о положении и деятельности религиозных объединений в республике за 1975 год. 13 января – 17 декабря 1975 г. – 54 арк.
7. ЦДАВО України. – Фонд 4648. – Опис №7 (Т. 1). – Спр. 25. Інформації, докладные записки, справки уполномоченных Совета о деятельности зарегистрированных религиозных общин, о процессах и явлениях, происходивших в религиозных объединениях ЕХБ за 1976 год. – 252 арк.
8. ЦДАВО України. – Фонд 4648. – Опис №7 (Т. 1). – Спр. 45. Інформації, докладные записки, справки Совета представленные в правительственные и партийные органы УССР о религиозной обстановке, о положении и деятельности религиозных объединений в республике за 1977 год. 4 января – 29 декабря 1977 г. – 113 арк.
9. ЦДАВО України. – Фонд 4648. – Опис №7 (Т. 1). – Спр. 49. Інформації, докладные записки, справки поступающие от уполномоченных Совета по областям и г. Киеву, о деятельности зарегистрированных религиозных общин, о процессах и явлениях, происходивших в религиозных объединениях ЕХБ, пятидесятников за 1977 год. – 251 арк.

10. ЦДАВО України. – Фонд 4648. – Опис №6 (секретна частина). – Справа 209. Статистичний звіт, статистична інформація, пояснювальна записка Голови Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР за 1976 рік та листування. 19 січня 1977 року. – 46 арк.
11. ЦДАВО України. – Фонд 4648. – Опис №7 (Т. 1). – Справа 84. Докладные записки, справки работников аппарата Совета о результатах изучения религиозной обстановки в областях, работы уполномоченных Совета, проверки жалоб и заявлений граждан и по другим вопросам. 13 марта – 1 декабря 1978 г. – 145 арк.

* * *